

Олександр Вознюк

Житомирський державний університет
імені Івана Франка (Україна)
E-mail: lpaster@unipo.sk

Головні аспекти педагогічної інтеграції / The features of modern intercultural dialogue

Abstract

The article deals with the paradigm revolution that started in the postindustrial society and now is forming its basic elements and formulating the tasks of the educational development, since within its range the sphere of education will transform into the main form of man's and society's vital activity, and completely reorient the educational aims at providing the conditions of personality self-developing, at harmonizing the society's relationships and creating the conditions for humanity survival. The main aspects of the pedagogical integration as a certain way to building the integral pedagogical paradigm are analyzed.

Key words: educational paradigm revolution, post-industrial society, modernization of education, creativity, self-development

Освітня галузь виявляє парадигмальну революцію є революцією епохи інформаційного суспільства. Як вважає М.І. Романенко, поняття «парадигмальна освітня революція» є досить продуктивним для аналізу освітньої ситуації в наш час саме тому, що ми знаходимося на зламі епох – переходу людства до інформаційного суспільства.

Однак саме по собі воно, звичайно, не пояснює тенденцій розвитку освітньої сфери, а лише дає методологічний інструментарій для історико-генезисного та структурно-функціонального аналізу нової філософсько-освітньої парадигми, що виникає на рубежі двох тисячоліть¹.

На думку В.І. Богословського, поява нових педагогічних парадигмальних напрямів свідчить про те, що має місце активний пошук нової педагогічної парадигми², пов'язаної з усвідомленням факту кризи освіти і пошуком на-

1 Романенко М. І. Соціальні та парадигмально-когнітивні детермінанти розвитку сучасної освіти : автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня докт. філософ. наук. – 09.00.10 – «Філософія освіти» / М.І. Романенко. – Дніпропетровськ, 2003. – 33 с.; Романенко М.І. Освітня парадигма: генезис ідей та систем / М.І. Романенко. – Д.: Видавництво "Промінь", 2000. – 160 с.; Романенко М.І. Філософія освіти: історія і сучасність / М.І. Романенко. – Дніпропетровськ: Промінь, 2001. – 178 с.

2 Богословский В.И. Наука в педагогическом университете: вопросы методологии, теории и практики / Под ред. В.И. Богословского / В.И. Богословский, В.А. Извозчиков, М.Н. Потемкин. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2000. – 236 с.

прямім його подолання³. Як пише В.С. Лутай, сучасна освіта, незважаючи на певні досягнення в окремих напрямках, у цілому ще не має тієї конкретної концепції, яка відповідала б сучасній ситуації розвитку освіти у світі⁴.

Зазначена тенденція впливає із інформаційного буму сучасної цивілізації. На початку ХХ сторіччя загальний обсяг знань, які виробляло людство, подвоювався кожні десять років; у наш час цей процес займає лише рік; відповідно до прогнозів, у недалекому майбутньому загальний обсяг знань буде подвоюватися кожні декілька місяців.

Ось чому головна тенденція сучасного світу – поновлення знань – передбачає й розвиток іншої тенденції, яка визначає спрямованість скоріше на цілісність знань, ніж на їх конкретний зміст, оскільки експоненціальний темп розвитку нашого надзвичайно динамічного світу приводить до того, що спеціалізовані знання втрачають свою прикладну цінність через 10-15 років. Це вимагає побудови інтегративної педагогічної парадигми, яка б забезпечила впровадження в освітню галузь синтетичного знання, що формується на основі міждисциплінарних зв'язків.

Відтак, динамічно починають розвиватися комплексні трансдисциплінарні наукові дисципліни (які з'явилися як наслідок численних теоретичних проблем, що були породжені інформаційним бумом та поширенням наукової спеціалізації):

- синергетика (особлива трансдисциплінарна рефлексія),
- акмеологія, педагогічна антропологія, а раніше – педологія (як синтез наук про людину),
- сугестопедія (використовує досягнення фізіології, медицини, психології, психотерапії, педагогіки),
- соціальна педагогіка (інтегрує соціальні і психолого-педагогічні дослідження),
- педагогічна синергетика (застосовує універсальні принципи синергетики – системність, цілісність, біфуркаційність та ін.),
- екологія,
- хронобіологія,
- психофізика,
- симетрика,
- гомеостатика,
- еволюціоніка,
- біосиметрика,

3 Тюплина І.А. К вопросу о философской парадигме образования / И.А. Тюплина // Современная наука и совершенствование учебно-воспитательного процесса в ВУЗе и школе: Тезисы докладов XXXIV научной конференции преподавателей МГПИ / Под ред. З.М. Утебаева. Магнитогорск: Изд-во МГПИ, 1996. – С. 78–79.

4 Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : Навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр "Магістр-S" Творчої спілки вчителів України. – 1996. – 256 с. – С. 2.

- хронобіологія,
- космопсихобіологія,
- семантика і психосемантика (як синтез наук про людину та її космопланетарне оточення),
- сексологія (синтез всіх наук про людину, включаючи біологію, антропологію, ентологію, філософію, психологію, медицину, культурологію) та ін.

Відтак, можна говорити про певну інтегративну тенденцію розвитку сучасної освіти. Як засвідчує аналіз освітніх процесів другої половини ХХ століття, наріжними тенденціями розвитку світової та вітчизняної освітньої системи є поширення та поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної, загальнокультурної, інформаційної та духовної складових освіти, її спрямованість на формування у вихованців системного, міждисциплінарного підходу до аналізу складних життєвих ситуацій, мотивації до самонавчання, самовиховання, на розвиток інтеркультурної сенситивності, цілісного діалектичного, стратегічного мислення, на виховання соціальної та професійної мобільності.

За цих умов надзвичайно актуальним постає, як пише В.Р. Ільченко, *інтегративний підхід в освіті* – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. При цьому, результатом зазначеного інтегративного підходу можуть бути цілісні системи знань різних рівнів – цілісність знань про соціальну (у тому числі педагогічну), природну, космопланетарну дійсність; предмета, курсу, розділу, теми.

Важливо, що у практичній площині інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів понять, застосуванню методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень студентів та учнів, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань. Це відбувається на основі міждисциплінарних підходів до їх організації.

Суттєвим є й історичний аспект розробки проблеми інтеграції знань у педагогіці. Й.Г. Песталоцці запропонував ідею трудової школи, в якій поєднав практичне й теоретичне навчання; Ж.-Ж. Руссо вважав, що всебічно розвинута людина обов'язково знайде відповідну до її природних нахилів діяльність і опанує її; Й. Герbart обґрунтував психологічний аспект взаємозв'язку знань, на основі якого від дійшов висновку, що за умови пов'язаного викладання матеріалу учні отримують навички швидше і повноцінніше, ніж за ізолюваного вивчення предметів.

При цьому велике значення Й.Герbart надавав узгодженості, систематичності знань. На необхідність взаємозв'язку знань також вказував А.Дістерверг, який вважав, що кожен предмет вимагає для того, щоб його зрозуміти, розуміння всіх наук, або хоча б розумно використаних їх елементів.

Великий педагог К.Д. Ушинський дав глибоке психолого-педагогічне обґрунтування світоглядної ролі міжпредметних зв'язків, коли розглядав структуру науки. Це дозволило йому показати, що крім спеціальних понять, які належать кожній науці, є поняття, спільні для багатьох, а деякі й для всіх наук. Рівень інтеграції знань у науці стає ознакою її зрілості, результатом внутрішніх закономірностей її розвитку.

Відтак, педагогічна інтеграція знань засвідчує їх доцільність, а закономірність, необхідність і випадковість у контексті використання інтегрованих знань виражаються повніше (І.М. Козловська). Відтак, інтеграція знань сприяє їх повноті: однакова кількість інтегрованих знань є дидактично повноціннішою, ніж предметних. Тут також виявляється й оперативність знань – готовність застосовувати знання у схожих і варіативних ситуаціях, що характеризує точне володіння способами їх застосування для певних ситуацій. Інтегративні знання набагато легше та творчо застосовувати вихованнями у нових ситуаціях, оскільки сам інтегративний підхід уже з самого початку готує всіх учасників навчального процесу до необхідності виходити за рамки звичайних ситуацій (Г.Я. Дутка). Т

ому інтегративний підхід покладено в основі творчої діяльності, оскільки він передбачає вміння комплексного застосування знань, їх синтезу, перенесення ідей і методів з однієї науки в іншу (Б. Т. Камінський).

Зазначимо, що сукупність теоретичних положень, що пояснюють сутність феномена інтеграції у сучасній педагогіці об'єднані загальним поняттям «інтегративний підхід»: у результаті інтеграції раніше самостійні елементи поєднуються та певним чином синтезуються у цілісну систему на основі встановлення функціональних взаємозв'язків, взаємного переходу та доповнення, керування, зближення теорій навчання і виховання, об'єднання в системах організації освіти та його змісту.

У 70-80-х роках ХХ ст. у педагогіці йшлося про інтегративний підхід переважно до формування наук, світогляду учнів. У 90-х роках ХХ ст. інтеграцію почали розглядати як дидактичний принцип. Слід зазначити, що у вітчизняній педагогіці на основі інтегративного підходу розроблено концепцію цілісної природничо-наукової освіти, теоретичні та метод, основи формування змісту освітньої галузі «Природознавство», систему навчально-методичних комплектів до неї (програми, підручники, посібники до учнів, учителів); опрацьовано теоретичні та методологічні основи інтеграції, втілення їх у змісті та навчальному процесі професійної освіти. Можна говорити про напрямки, за якими поєднуються предметні галузі:

1. близькі природничі й гуманітарні науки: математику, мову й історію;
2. різні природничі науки;
3. теоретичні (фундаментальні) й ужиткові науки;
4. природничі науки з гуманітарними;
5. природничі й суспільні науки;
6. іноземні мови і їхнє культурне середовище.

Таким чином, інтеграція в освіті виконує такі функції: освітню, виховну, розвивальну, психологічну, методологічну, організаційну. При цьому інтеграція може мати різні форми: предметно-образну, понятійну, світоглядну, діяльнісну, концептуальну тощо.

У педагогіці, філософії освіти розглядаються різні види інтеграції і відповідно інтегративного підходу: сутнісна, холістська, поліцентрична, філософська, технологічна, особистісно-орієнтована інтеграція; застосовуються різні субмеханізми інтеграції: закон, метафізика, мережа теорій, картина світу тощо.

Зазначимо, що в Україні проблеми інтегративного підходу в освіті вирішуються науковцями Києва, Львова, Полтави, Луцька, Тернополя, Дніпропетровська. В АПН України працює науково-методичний центр інтеграції змісту освіти (м. Полтава, 1999), в Інституті педагогіки АПН України – лабораторія інтеграції змісту освіти (м. Полтава, 1999 р.; керівник – В.Р. Ільченко).

В цих установах розробляються філософські, психологічні, дидактичні основи інтеграції змісту освіти в дошкільній освіті, початковій, основній, старшій школі, визначається вплив цілісної освіти на стан здоров'я учнів, розвиток вербального і невербального інтелекту, на мотивацію навчання, формування соціальної зрілості учнів.

На теренах Росії інтегративний підхід в освіті розробляють учені Санкт-Петербурга (І.Ю. Алексашина), Москви (Ю.А. Пентін).

У Сполучених Штатах Америки інтегративний підхід розробляється в Каліфорнійському університеті інтегральних досліджень. Університетом штату Мері ленд (округ Балтімор) субсидується проект ESIP (Elementary Science Integration Project), призначений для дослідження інтеграції науки. В Огайо діє Асоціація інтегративних досліджень (The Association for Integrative Studies – AIS), заснована з метою обміну ідеями серед науковців та адміністраторів в усіх галузях науки і мистецтва щодо проблем, пов'язаних з інтегративними дослідженнями.

У Парижі діє Міжнародний Центр Трансдисциплінарних досліджень, мета якого – встановлення природи й характеристик потоків інформації, що циркулює між різними галузями знання. Відтак, як вважає В.Р. Ільченко, прагнення до інтеграції в освіті є загальнокультурною тенденцією⁵.

В цілому, проблеми інтегрованого підходу в освіті досліджуються у сучасній педагогічній теорії та практиці за напрямками: методологічні проблеми інтеграції (С.У. Гончаренко, І.М. Козловська, Ю.І. Мальований та ін.), інтеграції змісту професійної освіти (Р.С. Гуревич, Я.М. Собко), особливості інтегративних процесів у професійно-технічній школі (Д.І. Коломієць), взаємозв'язки інтеграції та диференціації (В.Ф. Моргун), структурування ін-

5 Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : Навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр "Магістр-S" Творчої спілки вчителів України. – 1996. – 256 с. – С. 2.

тегрованих знань та цілісність змісту природничо-наукової освіти (В.Р. Ільченко, А.В. Степанюк, Б.Є. Будний), проблеми розробки інтегрованих курсів (К.Ж. Гуз, В.Р. Ільченко, В.К. Сидоренко, Н.О. Талалуєва, Л.Б. Лук'янова), інтеграція у ступеневій освіті (Ю.Ц. Жидецький), формування системи знань інтегративними методами (О.І. Джулик), імовірно-статистичні аспекти інтеграції (В.Й. Якиляшек), інтеграція елементів контролю у навчанні (Л.І. Джулай), інтеграція у теоретичному та виробничому навчанні (Т.Д. Якимович), інтегративне навчання з використанням комп'ютерної техніки у професійній підготовці (Р.М. Собко), формування дидактичних комплексів у професійно-технічній освіті інтегративними засобами (Б.Т. Камінський), інтеграція загальнотехнічних та гуманітарних знань (Л.В. Сліпчишин), використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань (Л.В. Дольнікова).

Інтеграція може розглядатися як: важливий важіль оптимізації кінцевого результату професійного навчання, умова, засіб підвищення ефективності і скорочення термінів оволодіння основами професійної майстерності майбутніми фахівцями (А.П. Біляєва); процес чи стан відбудови, відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин (І.М. Козловська). Існує також визначення педагогічної інтеграції (В.С. Безрукова) як створення великих педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку різних компонентів навчально-виховного процесу.

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що інтеграція розглядається як: важливий важіль оптимізації кінцевого результату професійного навчання (А.П. Біляєва); відбудова, відновлення, поповнення, об'єднання в ціле раніше ізольованих частин (І.М. Козловська); рух системи до більш повної органічної цілісності (І.П. Яковлев). Існує також визначення педагогічної інтеграції (В.С. Безрукова) як створення великих педагогічних одиниць на основі взаємозв'язку різних компонентів навчально-виховного процесу.

До головних способів інтеграції відносяться: уніфікація, універсалізація, категоріальний синтез, екстраполяція, узагальнення, моделювання, систематизація; інтеграція пов'язана з якісними і кількісними перетвореннями взаємодіючих елементів.

«Відомо, що інтеграл в математиці не тільки вбирає в себе властивості чисел, які до нього увійшли. У нього з'являються ще і абсолютно нові якості, не властиві жодному з чисел, які його складають. Так і в житті: будь-яке явище, яке інтегрує дрібніші, набуває раніше небачених властивостей» . Подібним же чином і Я.А. Коменський писав, що « ... справа не в перемозі якої-небудь одної партії над іншою, а в досягненні загальної гармонії; і, звичайно, потрібно всіляко старатися за допомогою знаходження істини, що міститься посередині, приводити до згоди між собою ворожі думки» ⁶.

Теоретичні положення педагогічної інтеграції виконують функцію і мето-

6 Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения в двух томах / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2. – 576 с. – С. 505.

ду педагогічного пізнання та і інструмента перетворення психолого-педагогічної практики. Як методологічне знання педагогічна інтеграція здатна забезпечувати наступність нового і старого, теоретичного знання і практичного досвіду. Як інструмент перетворення практики, педагогічна інтеграція здатна виключати дублювання, тобто оптимізувати педагогічний процес, приводити до створення нових теоретичних й практичних об'єктів, таких як концепцій, теорій, педагогічних систем, нових навчальних курсів, видів діяльності, зміна середовища, створення нових моделей, технологій, дидактичних засобів.

Таким чином, педагогічна інтеграція є необхідною умовою модернізації змісту освіти, сприяє формуванню цілісної системи знань, умінь та навичок вихованців, розвитку їх мислення, творчих можливостей. Відтак, інтегративний підхід в освіті та, взагалі, розвитку людини покликаний на основі інтеграції окремих розвивальних аспектів отримати надрезультат – нові системні властивості цілого – цілісну особистість. Це пояснення постає головним принципом нашої інтегративної освітньої парадигми освіти, яка як теоретичний конструкт виявляє емерджентні властивості – системні властивості цілого, які не притаманні складникам цього цілого.